

УДК 339.137.2:334.176

Брижань І.А.*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємства
та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка***Городенська А.О.***студентка
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

ЗНИЖЕННЯ ЕНЕРГОВИТРАТ В СОБІВАРТОСТІ ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

REDUCTION OF ENERGY CONSUMPTION IN COSTS AS THE WAY OF ENSURING PRODUCT COMPETITIVENESS IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлюється проблема великої частки енергозатрат у собівартості продукції вітчизняних промислових підприємств у порівнянні з рівнем енергозатрат інших країн, обґрунтовується необхідність змін в цьому напрямі у зв'язку з необхідністю підвищення конкурентоздатності в умовах євроінтеграції України. Надано практичні рекомендації щодо напрямів стимулювання промислових підприємств до зниження рівня енерговитрат в собівартості продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, ціна, собівартість, енерговитрати, промислові підприємства, євроінтеграція.

АННОТАЦИЯ

В статье освещается проблема большой доли энергозатрат в себестоимости продукции отечественных промышленных предприятий по сравнению с уровнем энергозатрат других стран, обосновывается необходимость изменений в этом направлении в связи с необходимостью повышения конкурентоспособности в условиях интенсивной евроинтеграции Украины. Даны практические рекомендации по направлениям стимулирования промышленных предприятий к снижению уровня энергозатрат в себестоимости продукции.

Ключевые слова: конкурентоспособность продукции, цена, себестоимость, энергозатраты, промышленные предприятия, евроинтеграция.

ANNOTATION

The article highlights the problem of a large share of energy consumption in costs of domestic industrial enterprises compared with the rate of energy consumption in other countries; it justifies the need for change in this area due to increasing competitiveness in terms of European integration. The authors give practical recommendations on ways of stimulating industrial enterprises to reduce energy consumption in the cost of production.

Keywords: product competitiveness, price, cost, energy consumption, industrial enterprises, European integration.

Постановка проблеми. На даному етапі Україна обрала новий шлях розвитку, а саме шлях інтенсивної євроінтеграції. Партнерські відносини між Україною та Європейським Союзом вимагають від промислових підприємств та держави в цілому розроблення та реалізації такої політики, яка б забезпечувала конкурентоздатність продукції українських товаровиробників як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках.

У зв'язку з цим особливо актуальним є дослідження напрямів стимулювання підприємств до зменшення частки енергозатрат в собівартості продукції як ефективного напрямку зменшення кінцевої ціни товару для забезпечення успішної конкурентної боротьби за споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням та вдосконаленням організаційно-економічного механізму енергозбереження промислових підприємств займався вітчизняний науковець В.В. Джеджула [1]; вирішенню теоретико-методологічних і прикладних проблем формування системи забезпечення енергоефективності у промисловості в умовах ресурсних обмежень присвячені роботи В.В. Микитенко [2]; дослідження особливостей сучасного стану енергоспоживання промислових підприємств висвітлено в працях економіста О.М. Кітченко [3]; розглядом аспектів формування стратегії підвищення енергоефективності промисловості підприємства та регіону займалися такі вчені, як М.В. Афанасьєв та Т.І. Салашенко [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість теоретичних напрацювань з теми дослідження, слід зазначити, що сьогодні є ще ряд проблем, які розглянуті в неповній мірі. Зокрема, невирішеними залишаються питання щодо розроблення практичних рекомендацій по активізації діяльності промислових підприємств в напрямку енергоефективності.

Мета статті полягає у обґрунтуванні необхідності зниження енергозатрат у собівартості продукції вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції, виявленні оптимальних шляхів стимулювання товаровиробників до зниження енергомісткості продукції задля забезпечення енергоефективності виробництва промислових підприємств України й, відповідно, підвищення конкурентоспроможності їх продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державної митної служби, за підсумком 2014 р. Євросоюз став головним торговельним партнером України як за експортом, так і за імпортом товарів. Частка загального товарообороту з країнами Євросоюзу досягла 35,5% [5]. При таких умовах особливу увагу необхідно звернути на конкурентоспроможність продукції вітчизняних підприємств на власних та іноземних ринках, адже, як відомо, від випуску конкурентоздатної продукції залежить ефективність національної економіки в цілому.

Конкурентоспроможність продукції – це її переваги на ринку, що забезпечуються привабливими для споживача властивостями порівняно з низькою ціною та експлуатаційними витратами, оптимальним поєднанням параметрів «ціна – якість», а також відмінністю в кращу сторону її основних характеристик від характеристик аналогічних товарів [6]. При оцінці конкурентоздатності продукції необхідно спиратися на комплекс властивостей, що приваблюють споживача. До таких властивостей слід віднести якість, технічний рівень, дизайн, ціну тощо. Тому у конкурентній боротьбі за споживача поряд з необхідністю технічної реконструкції, впровадженням європейських стандартів контролю якості, розробкою нових видів продуктів актуальним стає зниження собівартості продукції, яка прямо впливає на кінцеву ціну товару, а саме ціна в умовах кризи сьогодні виступає вирішальним критерієм відбору для вітчизняного споживача. В сьогоднішніх умовах, коли значно підвищуються ціни на всі види енергоресурсів, особливу увагу варто звернути на зменшення собівартості товарів у першу чергу за рахунок економії палива та електроенергії, що дасть змогу кожному підприємству зменшити свої витрати і, відповідно, ціну, адже проблема високої енергоємності продукції підприємств є актуальною вже не тільки на мікрорівні, а сягнула вже до проблеми загальнодержавного рівня.

З точки зору споживання первинної енергії Україна займає 20-ту позицію у світі – споживши 118 млн. т енергії у нафтовому еквіваленті (н. е.) в 2010 р. – в той час як українська економіка займає лише 40-е місце з точки зору загального розміру [7]. Споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю ВВП в Україні є значно вищим, ніж у розвинутих країнах світу, – у 3,7 рази вищим, ніж у країнах ЄС – 27, у 2,9 рази – ніж у сусідній Польщі, в 1,4 раз – ніж у Росії. Дуже високою залишається енергетична складова в собівартості деяких видів промислової продукції. Водночас забезпеченість власними енергоресурсами складає менше 50%, що відносить енергоефективність до ключових проблем економічної безпеки [8].

Високий рівень енергоефективності України пояснюється наступними чинниками:

- недосконала структура промислового виробництва зі значною питомою вагою застарілих енерговитратних технологій;
- високий рівень фізичного та морального зношування основних виробничих фондів промислових підприємств;
- значні втрати енергоресурсів;
- низький рівень впровадження енергоефективних технологій та використання альтернативних джерел енергії, насамперед через обмеженість коштів як на промислових підприємствах, так і в бюджетній сфері;
- недосконалість правової та законодавчої баз щодо стимулювання впровадження інноваційних енергоефективних технологій.

Розуміючи критичність даної ситуації, уряд України вже неодноразово робить спроби щодо запровадження заходів, направлених на стимулювання промисловості до економії енергії та палива. Яскравим прикладом того є оновлена Державна цільова програма енергоефективності на 2010–2015 рр., мета якої – знизити на 20% енергоємність ВВП порівняно з 2008 р. [9]. Основними пунктами даної програми стали:

- 1) запровадження обов'язкового обліку усіх видів енергії;
- 2) обов'язкове енергетичне маркування імпортової та вітчизняної продукції, яка передбачає споживання енергії;
- 3) введення державної експертизи ефективного енергетичного користування та обов'язкового енергетичного аудиту для окремих категорій підприємств;
- 4) введення принципу обов'язкового енергетичного менеджменту на всіх підприємствах, які споживають понад 5 тис. т умовного палива на рік.

Але попри всі зусилля виробництво на українських підприємствах характеризується високим рівнем енергомісткості. Як вже зазначалось, одним із основних чинників того досі залишаються застарілі енерговитратні технології, устаткування і прилади. Тому найважливіша задача сьогодні – це поступова модернізація виробництва, заснована на новітніх технологіях і процесах, що пропонують істотні можливості економії енергії. Але в цьому випадку постає проблема нестачі коштів для здійснення даної реконструкції. Навіть великі підприємства, які ще донедавна мали на власному балансі значні фінансові активи та могли б дозволити собі дану реконструкцію, на даному етапі дотримуються режиму економії.

На наш погляд, вирішенням даної проблеми є розроблення та реалізація ефективної політики уряду, яка б була спрямована на створення сприятливих умов для підприємств, що успішно реалізують проекти зеленої модернізації – проекти, спрямовані на ресурсо- та енергозбереження, впровадження технологій замкнутого циклу, охорону навколишнього середовища, повторну переробку відходів і т. п. На жаль, на сьогодні в Україні ще не ство-

рені такі умови, більшість нормативно-правових актів не працює. Зокрема, Законом України «Про охорону навколишнього середовища» ст. 48 передбачено стимулювання підприємств у сфері ресурсозбереження, а саме:

- надання пільг при оподаткуванні підприємств, установ, організацій та громадян у разі реалізації ними заходів щодо раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, при переході на маловідходні та ресурсо- і енергозберігаючі технології, організації виробництва і впровадженні очисного обладнання і устаткування для утилізації та знешкодження відходів, а також приладів контролю за станом навколишнього природного середовища та джерелами викидів і скидів забруднюючих речовин, виконанні інших заходів, спрямованих на поліпшення охорони навколишнього природного середовища;

- надання на пільгових умовах короткострокових і довгострокових позик для реалізації заходів щодо забезпечення раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища;

- встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів;

- звільнення від оподаткування фондів охорони навколишнього природного середовища;

- передача частини коштів фондів охорони навколишнього природного середовища на договірних умовах підприємствам, установам, організаціям і громадянам на заходи з гарантованого зниження викидів і скидів забруднюючих речовин і зменшення шкідливих фізичних, хімічних і біологічних впливів на стан навколишнього природного середовища, на розвиток екологічно безпечних технологій та виробництв;

- надання можливості отримання природних ресурсів під заставу.

Але, на жаль, ні на національному, ні на регіональному рівні жоден з перелічених пунктів Закону не працює, немає реального механізму стимулювання суб'єктів господарювання. Немало промислових підприємств перераховують екологічний податок, реалізують заходи, однак механізму повернення податку на реалізацію ресурсо- та енергозберігаючих технологій не існує, тому що до сих пір не розроблені підзаконні акти, що мали б регулювати виконання цих положень закону.

Крім того, для стимулювання підприємств до реалізації ними заходів по підвищенню рівня використання всіх видів ресурсів та задля впровадження енергозберігаючих технологій доцільно було б організувати проведення регіональних конкурсів для промислових підприємств по впровадженню невеликих проектів, спрямованих на «зелену» модернізацію, що передбачали б конкурентну боротьбу суб'єктів господарювання за перемогу. При цьому кри-

теріями відбору підприємств-переможців може стати система показників ефективності виробництва з огляду на забезпечення зниження рівня ресурсовитратності виробництва. Підприємство-переможець на вигідних умовах має отримувати гранд на модернізацію виробництва та впровадження нових технологій, або фінансування з фонду підтримки підприємства на пільгових умовах.

У випадку проведення таких конкурсів може бути отриманий подвійний позитивний ефект, адже, з однієї сторони, підприємство-переможець матиме змогу вдосконалити власне виробництво, використавши отриманий за перемогу гранд на проведення модернізації виробництва та впровадження новітніх енергозберігаючих технологій, а з іншої – кожне підприємство-учасник в погоні за перемогою намагатиметься максимізувати ефективність власної діяльності, що передбачає збільшення продуктивності праці персоналу підприємства, більш якісну організацію та контроль на всіх етапах виробництва й, відповідно, економічне використання ресурсів у процесі виробництва, в тому числі й енергоресурсів. Тобто, прийнявши участь у даному проекті, промислові підприємства з метою підвищення рентабельності виробництва будуть намагатися зменшити собівартість продукції, що надасть можливість забезпечити підвищення рівня конкурентоспроможності його продукції, а переможці, крім того, здійснять модернізацію виробництва, що відразу вирішить низку важливих завдань – збільшення ефективності виробництва, економія дорогих енергоресурсів, зменшення викидів в атмосферу, підвищення безпеки обладнання і праці. В масштабах країни це забезпечить покращення загального енергобалансу, підвищення енергобезпеки й поліпшення екології.

Кошти на організацію програми таких конкурсів доцільно було б отримати шляхом залучення країн донорських проектів Європейського Союзу. Прикладом такого підходу є реалізація в Україні міжнародного проекту GIZ по сприянню сертифікації підприємств за міжнародним стандартом ISO 50001. На даний момент в Україні сертифіковано в цілому до 10 підприємств, при цьому два з них були сертифіковані силами проекту GIZ. Завдяки технічній і фінансовій підтримці міжнародної програми в Україні був сертифікований виробник електротехнічного фарфору – ТОВ «СЗВІ». Виробництво електротехнічного фарфору на цьому підприємстві є енергоємним: 50% собівартості припадає на енерговитрати. В результаті реалізації проекту на ТОВ «СЗВІ» заплановано зниження енергоємності продукції на 5% за рахунок покращення системи енергетичного моніторингу, розроблення специфічної для виробництва методики і впровадження системи обізнаності співробітників. Результатом впровадження таких заходів є економічний ефект

у вигляді зниження собівартості продукції на 3%, сертифікація продукції за міжнародними стандартами і вихід продукції на новий рівень якості та, відповідно, підвищення конкурентоспроможності [10].

Висновки. На сьогоднішній день актуальним залишається питання підвищення конкурентоздатності продукції української промисловості. Вирішення даної проблеми є необхідним у зв'язку з інтеграцією України до Європейського Союзу й, відповідно, розширенням конкурентного ринку для вітчизняних підприємств. В цьому ракурсі доцільно зосередитися на зниженні ціни продукції шляхом зменшення частки енерговитрат у її собівартості. Для більш активної реалізації промисловими підприємствами проектів із підвищення енергоефективності виробництва необхідним є оптимізація законодавства, яке б регулювало проведення урядом заходів щодо заохочення підприємств до енергозбереження та ведення енергоефективної політики; проведення регіональних конкурсів для промислових підприємств з метою покращення показників ефективності виробництва й, відповідно, технічної реконструкції виробництва для підприємства-переможця. Даний підхід є ефективним засобом вирішення проблеми забезпечення конкурентоспроможності товарів в умовах розширення конкурентного ринку та стане фундаментальним початком для виведення української продукції на більш якісний рівень, адже чим менші в собівартості продукції витрати на енергоресурси, тим більш конкурентоспроможним є саме виробництво, відповідно, тим більше у країни шансів прискорити своє економічне зростання на національному та міжнародному рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Організаційно-економічний механізм енергозбереження промислових підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-21-4-10.pdf>.
2. Микитенко В.В. Формування системи забезпечення ефективного використання енергоресурсів у промисловості : дис. ... д. е. н. : спец. 08.00.03 / В.В. Микитенко ; НАН України. – К., 2007.
3. Кітченко О.М. Оцінювання та використання потенціалу енергозбереження промислових підприємств : дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.04 / О.М. Кітченко ; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х., 2012. – 229 с.
4. Афанасьєв М.В., Салашенко Т.І. Стратегія підвищення енергоефективності промисловості регіону: теоретико-методичні аспекти формування : [монографія] / М.В. Афанасьєв, Т.І. Салашенко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 284 с.
5. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/ms/>.
6. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства [навч. посіб.] / М.Г. Саєнко. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – 390 с.
7. Рейтинг енергоефективності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://77.88.254.179/uk/ratings/2013/sectors/>.
8. Брижань І.А. Управління розвитком промисловості в умовах циклічності економіки: екологічно-орієнтований аспект : [монографія] / І.А. Брижань ; ТОВ «УПТС». – Полтава, 2014. – 396 с.
9. Закон України «Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергоефективності на 2010–2015 рр.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1446-2008-%D1%80>.
10. Сертифікація підприємства по міжнародному стандарту ISO 50001: успіх проекту по енергозбереженню та можливість дальшої модернізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eeii.org.ua/page/news/30-01-2014/ru/>.